

Izraelsko-palestinski sukob u kontekstu završetka Hladnog rata: od prve Intifade 1987. do Sporazuma u Oslu 1993. godine

Nanić, Hanan

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:190827>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-04**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Hanan Nanić

**IZRAELSKO-PALESTINSKI SUKOB U KONTEKSTU
ZAVRŠETKA HLADNOG RATA: OD PRVE INTIFADE 1987. DO
SPORAZUMA U OSLU 1993.**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2019.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

**IZRAELSKO-PALESTINSKI SUKOB U KONTEKSTU
ZAVRŠETKA HLADNOG RATA: OD PRVE INTIFADE 1987. DO
SPORAZUMA U OSLU 1993.**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Boško Picula

Studentica: Hanan Nanić

Zagreb,
rujan, 2019.

Izjava o autorstvu rada i poštivanju etičkih pravila u akademskom radu

Izjavljujem da sam diplomski rad *Izraelsko-palestinski sukob u kontekstu završetka hladnog rata: od prve intifade 1987. do Sporazuma u Oslu 1993.*, koji sam predala na ocjenu mentoru doc. dr. sc. Bošku Piculi, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te na temelju njega nisam stekla ECTS bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštovala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Hanan Nanić

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Povijesni pregled do 1987.	3
3. Završetak hladnog rata u međunarodnim odnosima	7
4. Izraelsko-palestinski sukob od 1987. do 1993.	9
4.1. Politička konstelacija uoči intifade	10
4.2. Početak promjena: Prva intifada	12
4.3. Početak pregovora.....	14
5. Institucionalizacija mirovnog procesa: Stvarni rezultati	17
5.1. Kako je Prva intifada dovela do Osla?.....	19
5.2. Neuspjeh mirovnog procesa.....	21
6. Političko-sigurnosna situacija nakon mirovnog procesa	23
7. Zaključak	27
8. Literatura	30
9. Sažetak	32
10. Abstract	33

1. Uvod

Izraelsko-palestinski sukob jedan je od najdugovječnijih sukoba u suvremenoj svjetskoj političkoj povijesti. To je jedna od stavki njegove relevantnosti za istraživanje i analitički pristup. Njegove uzroke moguće je tražiti čak i do Križarskih ratova. Ovaj je sukob etnički, međudržavni, vjerski i politički, te je u pristupanju njegovoj problematici veoma važno odrediti fokus.

Odnosno, ovaj je sukob, za koji su kroz povijest mnogi politički akteri pokušavali naći dugoročno i trajno rješenje, prvenstveno važno definirati kroz ključne pojmove. Na samom početku, dva osnovna uključena politička aktera kompleksna su i o perspektivi ovisi na koji način će se definirati. S jedne strane, moguće je postaviti ključne aktere države: Izrael i Palestinu. Izrael je punopravna i *de facto* suverena država nastala 1947. godine, a Palestina je *de iure* suverena država. S druge strane, ključne političke aktere moguće je definirati i kroz narode, odnosno židovski i palestinski narod. Ovdje treba napomenuti da pribjegavanje opisivanju ovog sukoba kao onoga između židovskog i palestinskog, odnosno arapskog naroda vrlo lako može služiti argumentu u kojem za opstojnost izraelske države ne postoji problem postojanja palestinskog naroda, jer on može, i jest, biti dijelom izraelskog građanstva. Ono što je od samog početka izraelsko-palestinskog sukoba, odnosno stvaranja države Izrael na teritoriji dotadašnjeg palestinskog teritorija problematično jest upravo pravo naroda na samoodređenje, iz čega proizlazi pravo na nacionalnu državu. Međutim, tema samoodređenja i prava na državu nije glavni fokus ovog rada.

Rad će se baviti promjenama unutar ovoga sukoba u određenom vremenskom periodu, pri čemu će staviti jedan regionalni sukob u međunarodni kontekst. To je još jedna stavka definiranja ovog sukoba zato što, kako bi ga se pokušalo razumjeti, mora ga se sagledati kako iz unutarnje, tako iz vanjske perspektive i njegovog mjesta u okviru međunarodne zajednice. To je tako jer je priroda odnosa ovih dvaju političkih aktera od samog početka međunarodne naravi, zbog uključenosti i utjecaja međunarodnih političkih aktera. O povijesti međunarodne uključenosti u sukob bit će više govora u poglavlju o povijesnom pregledu.

Krajem hladnog rata, uz temeljite političke promjene u svijetu, dogodile su se mnoge promjene i u Izraelu, odnosno Palestini. Naime, došlo je do perioda dotad najkonstruktivnijih inicijativa za političko rješenje konflikta, što je rezultiralo prvim mirovnim procesom. Riječ je o periodu od 1987. godine koji je obilježila prva palestinska intifada, odnosno palestinski ustanak na

okupiranim teritorijima 1967. Tim događajem počela je jedinstvena promjena u dinamici dotadašnjeg palestinsko-izraelskog odnosa. Tako se, govoreći o promjenama unutar palestinsko-izraelskog pitanja, postavlja istraživačko pitanje koje podrazumijeva nekoliko potpitanja.

Istraživačko pitanje ovog rada je: koji su razlozi promjene dinamike dugogodišnjeg palestinsko-izraelskog sukoba pri završetku hladnog rata, u smislu traženja rješenja? Jesu li razlozi tomu unutarnji, regionalni, vanjski ili kombinacija tih faktora? Što je dovelo do Prve intifade i zašto se sukob dinamizirao baš tada? Zašto su promjene koje su se odvijale od 1987. godine rezultirale mirovnim procesom? Zašto su se baš tada, u tako kratkom periodu od 1987. do 1993. godine, okolnosti toliko promijenile da je prvi put postignut mirovni sporazum između dvije strane?

Riječ je o iznimci u ovom kompleksnom političkom procesu, odnosno o okolnostima koje su mogle (i možda će moći) stvoriti pretpostavke za mir u budućnosti, kako su pokazali i raniji i kasniji događaji.

Ovaj će rad pokušati iznijeti odgovor na postavljena pitanja koja su relevantna i više od trideset godina kasnije u sukobu koji još nije ni blizu svog rješenja. Metoda istraživanja koja se primjenjuje u ovom radu je studija slučaja, odnosno obrada faze konkretnog sukoba u određenom vremenskom periodu i analiza rezultata tog procesa.

Hipoteza koja proizlazi iz navedenoga jest da se izraelsko-palestinski sukob dinamizirao krajem hladnog rata zbog unutarnjih te vanjskih i regionalnih faktora, te je nemoguće dati prednost samo jednom faktoru. Odnosno, splet unutarnjih, regionalnih i međunarodnih okolnosti pogodovao je ishodu koji je rezultirao mirovnim procesom. Ova epizoda u izraelsko-palestinskom odnosu nije izravna posljedica domino efekta koji se dogodio u zemljama istočne i jugoistočne Europe krajem hladnog rata, ali je sigurno da su se vanjski faktori u kombinaciji s unutarnjim težnjama kako u Izraelu, tako u Palestini, poklopili s trenutkom zasićenja dotadašnjeg *statusa quo* i pokrenuli niz promjena. Budući da će se ovaj rad baviti samo određenim periodom koji je pokrenuo promjene, a na kraju ih nije iznio, otvaraju se mogućnosti daljeg istraživanja ove tematike.

2. Povijesni pregled do 1987.

Razumijevanje ovog sukoba nemoguće je bez njegovog smještanja u povijest. Ovo će se poglavlje baviti kratkim prikazom konflikta kroz povijesne događaje do danas. Prikaz se u najvećoj mjeri oslanja na dva rada koje autorica smatra relevantnim izdanjima o ovoj tematici, a to su: *Palestine and the Arab-Israeli Conflict: A History with Documents* autora Charlesa D. Smitha (2016), koji mnogi drugi smatraju jednim od najsadržajnijih i objektivnih radova o konfliktu, posebice zbog količine povijesnih dokumenata koje sadrži i *Bliski istok* Mirjane Kasapović (2016), prvi udžbenik o Bliskom istoku objavljen na hrvatskom jeziku na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu, koji među ostalim, kroz dva detaljna poglavlja prikazuje Izrael i Palestinu.

Izgled političke mape Bliskog istoka bio je jedno od ključnih geopolitičkih pitanja prvog desetljeća 20. stoljeća. Pad Osmanskog carstva i postojana raspodjela britansko-francuskih interesa na Bliskom istoku u velikoj su mjeri utjecali na regionalne političke promjene (Smith, 2017: 53). To je značilo organizaciju i dogovore o bliskoistočnoj geografiji nakon kraja Prvog svjetskog rata te stvaranje novih nacija i država, što je uključivalo i državu Izrael. U kontekstu Izraela, neki od najvažnijih dokumenata i sporazuma iz ovog perioda su Sykes-Picot Sporazum (1916), Balfourova deklaracija (1917) i Sporazum o crvenoj liniji (1920) (Smith, 2017: 59).

Ideja o nacionalnoj državi Židova datira krajem 19. stoljeća. Proglasio ju je Theodor Herzl 1897. godine u svom pamfletu *Der Judenstaat* (Židovska država) na Prvom cionističkom kongresu kao reakciju na tad posljednji pogrom Židova od strane Carske Rusije (Havel, 2016: 112). Do 1917. godine najutjecajniji interesi na Bliskom istoku bili su oni europski, što je odigralo važnu ulogu tijekom Velikog rata. 1917. godine Lord Alfred Balfour, britanski ministar vanjskih poslova napisao je pismo predsjedniku Svjetskog židovskog kongresa Lordu Rotschildu, u kojem je objavio da njegova vlada nema ništa protiv uspostave židovske države na teritoriju Palestine (Smith, 2017: 67). Balfourova deklaracija smatra se temeljnim dokumentom koji je omogućio put stvaranju Izraela (Smith, 2017, Stork, 1972, Khalidi, 2014).¹

¹ Postoji konsenzus da je Balfourova Deklaracija temeljni dokument kojim je facilitirano stvaranje države Izrael. O tome govori nekoliko autora: Charles D. Smith, *Palestine and the Arab-Israeli Conflict. A History with Documents*

Istovremeno (tijekom Velikog rata), u zamjenu za arapsku podršku Trojnoj antanti, trojici sinova Shareefa Husseina od Meke obećana je vlast nad tri novoosnovane države – Irakom, Sirijom i Transjordanijom (Smith, 2017: 54). Teritorij Cisjordanije (Palestine) nije bio uključen u novostvorene države poslije kraja Velikog rata. Nakon Sporazuma u Versaillesu 1919. Palestina je postala britanskim mandatnim teritorijem – do postignuća političkog rješenja (Kasapović, 2016: 266). Otad, pa do kraja britanske mandatne administracije 1947. godine europski su se Židovi naseljavali u Palestini, čemu su se Palestinci i službeno protivili od 1920. pod vodstvom jeruzalemskog muftije Hajja Emina El Husseinija (Havel, 2016: 118). Židovska migracija u Palestinu intenzivirala se početkom Hitlerovih progona u nacističkoj Njemačkoj. Nakon kraja Drugog svjetskog rata koji je za židovsku populaciju Trećeg Reicha značio Holokaust,² novoformirani Ujedinjeni narodi suočili su se s odukom o sudbini Palestine po isteku britanskog mandata. Bez obzira na neslaganje susjednih arapskih zemalja, Opća skupština UN-a je 1947. rezolucijom proglasila stvaranje dviju država (arapske i židovske) na teritoriju Palestine, čime je Jeruzalem prepolovljen, a sveta mjesta židovstva, kršćanstva i islama stavljena su pod međunarodnu administraciju (Smith, 2017: 209).³

Ono što je uslijedilo može se definirati kao početak stvarnog sukoba (*op.a.* iako je početak bio znatno ranije). Zbog arapskog protivljenja rezoluciji UN-a, vođa Svjetske cionističke organizacije i židovske zajednice u Palestini David Ben-Gurion, uz pomoć paravojne organizacije *Haganah*, okupirao je židovske teritorije određene UN-ovom rezolucijom, ali i dijelove teritorija planiranih za arapsko-palestinsku državu te proglasio nezavisnost države Izrael (Smith, 2017: 181). To je bio *casus belli* za susjedne arapske države koje su pokrenule ofanzivu na Izrael, čime je 1948. godine počeo Prvi arapsko-izraelski rat (Smith, 2017: 181). Rat je okončan pobjedom Izraela i očuvanjem

(Boston, New York: Bedford/St. Martin's, 2017), Stork, J. „Understanding the Balfour Declaration“ 1972, Khalidi, W. „Palestine and Palestine Studies One Century after World War I and the Balfour Declaration“ 2014.

² Hebrejski: Šoah, označava potpuno uništenje, a riječ dolazi iz Biblije. (<https://www.haaretz.com/jewish/holocaust-remembrance-day/premium-shoah-how-a-biblical-term-became-the-hebrew-word-for-holocaust-1.5236861>)

pristupljeno: 7. kolovoza 2019.

³ UNSCOP-ov plan podjele kroz ekonomsku uniju. Plan je postao temelj prijedloga podjele Opće skupštine UN-a koji je prihvaćen 29. studenog 1947, a pretpostavio je neprijateljstvo između dviju populacija i ekonomski disbalans, koji bi išao u korist židovske države. Istovremeno, taj je plan pretpostavljao da je ekonomska unija između dviju populacija moguća (Smith, 2017: 209).

svih teritorija koje je okupirao. Teritorij zapadno od rijeke Jordan zauzela je država Jordan (bivša Transjordaniya), a teritorij Gaze je zauzeo Egipat (Kasapović, 2016: 272). Važno je naglasiti da su oba teritorija, danas poznata kao Zapadna obala i Pojas Gaze, u to vrijeme bila pod ovim okolnostima samo privremeno, budući da su se smatrali palestinskim nacionalnim teritorijem u svim budućim političkim i ratnim događajima. Jedna od najznačajnijih posljedica Prvog arapsko-izraelskog rata su – što do danas predstavlja kamen spoticanja u pregovorima – palestinske izbjeglice. Egzil koji je uslijedio nakon rata Palestinci nazivaju *Nakba* (ar. *katastrofa*), zato što je od 650.000 do milijun Palestinaca protjerano i izbačeno u susjedne zemlje, gdje do danas mnogi žive u izbjegličkim kampovima i getima generacijama (Kasapović, 2016: 272).

U svrhu ilustracije konflikata kroz izraelsko-palestinsku povijest, što je uveliko utjecalo na *status quo*, važno je spomenuti i rat 1967. godine, poznat i kao Šestodnevni rat. Te godine su vođe Egipta i Sirije, najvjerojatnije zbog unutrašnjih političkih razloga, počeli kampanju propagande za rat protiv Izraela i konačno potpuno oslobađanje svih palestinskih teritorija. Rat je počeo u lipnju 1967. i završio nakon šest dana totalnom pobjedom Izraela, što je rezultiralo izraelskom okupacijom Sinaja (Egipat), Zapadne obale i Istočnog Jeruzalema (Palestina), Gaze (Palestina) i Golanske visoravni (Sirija) (Kasapović, 2016: 272). Također je važno dodati da je ta okupacija dovela do novog vala palestinskih izbjeglica prema Jordanu (uz vojne i političke frakcije Palestinske oslobodilačke organizacije), što je posljedično dovelo do sukoba s jordanskom vladom i izbacivanjem dijela Palestinaca u Libanon 1970. godine (Kasapović, 2016: 273).

Godine 1973. lideri Egipta i Jordana odlučili su vratiti okupirane teritorije iz 1967. godine te su počeli Jomkipurski rat. Taj je rat počeo velikim uspjehom za arapsku stranu i demonstracijom njihove moći Izraelu, ali je završio bez stvarne teritorijalne promjene od situacije prije rata (Smith, 2017: 320). Ipak, taj je rat vratio izraelsko-palestinsko pitanje na međunarodni diplomatski plan. Krajem 1970-ih godina Egipat i Izrael dogovorili su početak bilateralnih pregovora. Oni su rezultirali sporazumom iz Camp Davida 1979, što je utvrdilo postepeno vraćanje sinajskog teritorija Egiptu od strane Izraela, ali i isprovociralo bijes drugih arapskih zemalja, izbacivanje Egipta iz Arapske lige i uspostavu presedanskog djelomičnog sporazuma Izraela sa svakom arapskom državom, što je značajno smanjilo izgleda Palestinaca – jer je njihov problem prestao biti arapska stvar (Havel, 2016: 135). Vrijedi spomenuti i Libanonski građanski rat (1975 – 1990)

u kojem je Izrael sudjelovao, a koji je dodatno produbio napete odnose među susjednim državama (Havel, 2016: 135).

Desetljeće koje je uslijedilo označilo je početak dalekosežnih promjena koje su dovele do intifade, a rezultirale mirovnim procesom Izraela i Palestine. Ovome konkretnom periodu od 1987. do 1993. godine, odnosno od Prve palestinske intifade do Sporazuma u Oslu u daljim poglavljima bit će posvećena posebna pažnja.

3. Završetak hladnog rata u međunarodnim odnosima

Period u fokusu ovoga rada koincidirao je s krajem hladnog rata. Iako je Prva intifada buknila još u vrijeme kada nije bilo govora o kraju bipolarnog svjetskog poretka, mirovni sporazum iz Osla 1993. godine finaliziran je u vrijeme novog svjetskog poretka nakon kraja hladnog rata. Ovo će se poglavlje ukratko baviti fenomenom hladnog rata, ali u većoj mjeri promjenama koje su se događale od 1985. godine, kada je Mihail Gorbačov došao na čelo Sovjetskog Saveza, promjenom bilateralnih odnosa u svijetu, padom Berlinskog zida koji je označio kraj hladnog rata te raspadom SSSR-a.

Hladni rat bio je višedesetljetno stanje nevojnog direktnog sukoba, odnosno ideološkog, političkog i ekonomskog sukoba dva vojno-politička bloka. S jedne strane to je bio NATO savez, odnosno Sjevernoatlantski savez pod vodstvom Sjedinjenih Američkih Država, a s druge Varšavski pakt pod vodstvom SSSR-a. Hladni rat karakterizirali su utrka u konvencionalnom i nuklearnom naoružanju dviju sukobljenih sila i blokova okupljenih oko njih, određena ravnoteža straha i utjecaja na globalna kretanja i regionalne krize te bipolarni svjetski poredak.

Mihail Gorbačov bio je generalni sekretar Komunističke partije Sovjetskog Saveza, po funkciji i državni lider, te je na čelu Sovjetskog Saveza bio skoro sedam godina, od početka mandata 10. ožujka 1985. godine (Caratan, 1992: 48). Prepoznavši težinu okolnosti pod kojima je stupio na čelo SSSR-a, bio je reformator i prvi takav rođen poslije Oktobarske revolucije. Dolaskom na čelo SSSR-a naslijedio je gospodarski pad, tehnološku zaostalost za SAD-om, demoraliziranu populaciju i problematičnu vanjsku politiku (Painter, 1999: 104). Budući da je bio suočen sa saznanjem da neuspjeh bivših reformi leži u polovičnosti i nedovršavanju pokušaja promjena, svoju reformu Perestrojku od samog početka je usmjerio širokopojasno (Caratan, 1992: 49). Perestrojkom je pokušao reformirati državu i društvo Sovjetskog Saveza kako bi oni izdržali utrku sa SAD-om, a to je radio kadrovskim promjenama i omogućavanjem javnosti političkog života putem *Glasnosti*. Uz to, uklonio je političke zabrane i cenzure u kulturi, znanosti i masovnim informacijama te time otvorio put demokraciji u Sovjetskom Savezu (Caratan, 1992: 49). Međutim, Sovjetski Savez bio je osuđen na propast, pa su tako pučisti, frakcija koja je pokušala srušiti Gorbačova i njegovu administraciju s vlasti, svojim na kraju neuspjelim pučem, ipak uspjeli dovesti do raspuštanja Komunističke partije Sovjetskog Saveza, kao i raspad SSSR-a (Caratan,

1992: 57). Naime, na poticaj Borisa Jeljcina, koji se uoči raspada SSSR-a zalagao za rusku nezavisnost, a 1991. godine postao prvi predsjednik Ruske Federacije, Gorbačov je dao ostavku na mjesto generalnog sekretara KPSS-a i predložio samoraspuštanje Komunističke partije Centralnom komitetu (Caratan, 1992: 57). Sovjetski se Savez vrlo brzo raspao, a dotadašnje sovjetske republike počele su proglašavati neovisnost. Tako je raspadom Sovjetskog Saveza počeo proces osamostaljenja petnaest sovjetskih republika (uključujući i Rusku Federaciju). Proces osamostaljenja završen je do 1992. godine, a prema nekima postoje i pretpostavke da je upravo Ruska Federacija inicirala osamostaljenje, a za argument se koristi Jeljcinovo suprotstavljanje Gorbačovu, kako bi se u političkoj i ekonomskoj krizi Ruska Federacija oslobodila tereta financiranja Sovjetskog Saveza i obrambenih funkcija njegovih članica.

U svrhu smještanja ovog perioda u njegov povijesni kontekst, važno je spomenuti i da je kraj hladnog rata, odnosno raspad Sovjetskog Saveza otvorio prostor za oslobađanje država pod sovjetskim tutorstvom. To su bile neovisne i međunarodno priznate države koje su u hladnom ratu činile Varšavski pakt, ali s instaliranim snažnim sovjetskim vojnim snagama te ideološkom kontrolom putem nedemokratskih vladajućih partija. Te su države nakon pada Berlinskog zida počele procese potpunog osamostaljenja, ohrabrene i ekonomskom nemoći SSSR-a da zadrži svoje prisustvo, kao i nevoljkošću da ga upotrijebi kao 1956. i 1968. godine, a Hladni rat završio je raspadom Varšavskog pakta 1991. godine i demokratizacijom tih država.

4. Izraelsko-palestinski sukob od 1987. do 1993.

Kao što je ranije rečeno, 1987. počela je Prva palestinska intifada, ustanak na okupiranim teritorijama kroz demonstracije, kojom se zahtijevala sloboda za Palestine. Stimulirana intifadom i uspostavom Hamasa 1987. godine (radikalnog palestinskog pokreta koji ne priznaje postojanje države Izrael) međunarodna je zajednica pod vodstvom Sjedinjenih Američkih Država počela dugogodišnje pregovore s preostalim vodstvom Palestinske oslobodilačke organizacije (PLO) u egzilu o razrješenju palestinskog problema i konflikta (Smith, 2017: 399). Ovaj je proces, završen 1993. godine Sporazumom iz Osla, u teoriji predviđao uspostavu ograničene palestinske autonomije na Zapadnoj obali i u Pojasu Gaze, a kroz perspektivu predviđanja osiguranja i garancija za uspostavu neovisne palestinske države (Smith, 2017: 435). Ovo će se poglavlje baviti putanjom mirovnog procesa, odnosno uzrocima i događajima u ovih nekoliko, za palestinsko-izraelsko pitanje, ključnih godina – od 1987. do 1993. godine.

Prije analize ključnih događaja, ovo će poglavlje dati uvid u tadašnje okolnosti i aktere kako na palestinskoj, tako na izraelskoj strani, odnosno na političkoj sceni. To je važno ne samo zbog povijesne kontekstualizacije nego i zato što se upravo u periodu koji ovaj rad problematizira, dinamizirala i politička scena na obje uključene strane. To je, dakako, utjecalo na konkretne promjene koje su dovele do konstelacije mirovnog procesa u periodu koji se analizira u ovom radu. Štoviše, promjene u političkom predstavništvu, pripadaju unutarnjim okolnostima koje su utjecale na promjene koje ovaj rad razmatra.

Od sredine 1980-ih godina do 1993. godine promijenio se svjetski, ali i poredak na Bliskom istoku. Dok se u svijetu raspao bipolarni poredak, na Bliskom istoku je počela revolucija, a završio je iračko-iranski rat. S jedne strane, posljedice tih događaja utjecale su na produbljivanje konflikta, ali s druge i na mirovne napore koji su rezultirali izraelsko-palestinskim sporazumom 1993. godine. Ta je revolucija palestinska intifada, koja je buknila u Gazi u dvanaestom mjesecu 1987. godine. Pokrenula je posrnuli PLO i ohrabrila njegovu povijesnu deklaraciju neovisne države Palestine, kao i njegovo priznanje postojanja Izraela krajem 1988. godine. (Smith, 2017: 394). Iz tog je razloga važno ukratko prikazati koji su to politički akteri bili na palestinskoj strani uoči intifade, na vlasti u Izraelu, te kakav je bio odnos međunarodne zajednice prema palestinsko-izraelskom, odnosno palestinskom pitanju.

4.1. Politička konstelacija uoči intifade

Prema Rabinovichu, od 1967. godine tri aktera natjecala su se da budu učinkoviti i legitimni predstavnici palestinske strane: Palestinska oslobodilačka organizacija, Jordan, i nedefinirane lokalne snage na Zapadnoj obali i u Pojasu Gaze (Rabinovich, 2011: 23). Ipak, arapske države priznale su PLO kao legitimnog predstavnika palestinskog naroda 1973., a 1974. isto je učinila i međunarodna zajednica kroz Ujedinjene narode, pozvavši PLO kao službenog predstavnika Palestinaca u promatrački status.⁴

Međutim, zbog činjenice da je vodstvo PLO-a u vrijeme početka intifade bilo u Tunisu, palestinski je ustanak počeo u odsustvu „jedinog legitimnog predstavnika“, ali još važnije, PLO nije sudjelovao u tom spontanom, moglo bi se reći, revolucionarnom pokretu. To je, dakako, otvorilo vrata pojavi novih, ozbiljnih političkih aktera i pretendenata na palestinsko vodstvo. Samim time, budući da su se drugi akteri, napose Hamas, profilirali kao vođe revolucije, PLO je intifadom izgubio svoj dugogodišnji revolucionarni karakter, koji je svakako u godinama koje su vodile intifadi, jenjavao (Kasapović, 2016: 292). Usporedo je upravo Hamas preuzeo ulogu revolucionarnog vođe palestinskog naroda. Valjalo bi spomenuti da su 1969. godine u Palestinsku oslobodilačku organizaciju, koja je služila kao „kišobranska organizacija“ ušle i ostale revolucionarne, pa i terorističke organizacije, koje su kao više nasilni elementi palestinske borbe za neovisnost, izvodile terorističke napade (Smith, 2017: 306). Upravo je povezanost tih organizacija s PLO-om, koji je dva desetljeća pretendirao da postane legitimni predstavnik Palestinaca u očima međunarodne zajednice i Izraela, bila kamen spoticanja i davala argument Izraelu i dijelu zapadnih zemalja da je PLO sama po sebi teroristička organizacija. Posljedično, taj je argument služio i za de-legitimizaciju PLO-a na Zapadu. Postavlja se pitanje zašto je onda 1990-ih PLO, ipak, priznat kao legitimni predstavnik Palestinaca, a o tome će biti više govora u poglavlju o institucionalizaciji mirovnog procesa i analizi ključnih događaja.

Zašto je Palestinska oslobodilačka organizacija u trenutku izbijanja intifade bila u Tunisu? Sve je počelo vojnim sukobom jordanske vojske i PLO-a tijekom boravka Palestinske oslobodilačke organizacije u toj zemlji. Do sukoba je došlo u rujnu 1970. godine, a zbog činjenice da je u njemu

⁴ Arapske zemlje priznale su Palestinsku oslobodilačku organizaciju kao palestinskog predstavnika na samitu Arapske lige u Alžiru 1973. godine.

poginulo i ranjeno oko tisuću ljudi, nazvan je Crnim rujnom. Taj je razvoj događaja, u kojemu su PLO i Jordan bili u lošim odnosima, jordanski kralj Husein iskoristio da PLO, koji je dotad bio u Jordanu i djelovao iz njega, istjera iz zemlje (Tristam, 2019). PLO tada prelazi u Libanon. Političko i vojno prisustvo PLO-a u Libanonu jedan je od uzroka za tamošnji građanski rat koji je počeo 1975. godine. Naime, libanonske kršćanske milicije iskoristile su prisutnost vojnog krila PLO-a u toj zemlji kao povod za rat. S druge strane, nova vlast u Iranu, koja je nakon Iranske revolucije promijenila vanjsku politiku, podržala je preko Sirije šiitsku stranu građanskog rata u Libanonu, što je, uz istovremeno jačanje radikalnijeg šiitskog pokreta Hezbollah, posebno na jugu uz granicu s Izraelom, dalo povod i Izraelu da se uključi u rat 1982. godine. Taj je razvoj događaja rezultirao potpunim raspadom vojnog krila PLO-a, nakon čega je preostalo vodstvo te organizacije zatražilo azil u Tunisu (Smith, 2017: 346). Time je nastao vakuum. PLO, iako je službeno bio u Ujedinjenim narodima, nije imao konkretnu bazu iz koje je učinkovito mogao djelovati. Izrael je, s druge strane, nastavio s ratom protiv PLO-a, a krajem 1980-ih godina ubijena su dvojica vođa Palestinske oslobodilačke organizacije u egzilu. Pojas Gaze bio je pod okupacijom, a zbog protuteže PLO-u, izraelske okupacijske vlasti dozvolile su organizaciju palestinskog pokreta Hamas (Kasapović, 2016: 289). Otuda Hamas organizirano nastupa kao dio revolucije početkom intifade 1987. godine. Ipak, bez konkretne veze s građanskim dijelom pobune koji se dogodio na Zapadnoj obali, što dodatno ide u prilog argumentu da je intifada doista bila rezultat spontanog ustanka građanstva koje se poklopilo sa specifičnim spletom okolnosti koji je omogućio prostor revoluciji.

Izbori u Izraelu 1984. i 1988. godine rezultirali su dvjema vladama nacionalnog jedinstva koje su sačinjavale stranke: nacionalistički konzervativni Likud i Laburisti. Pokušaji laburističkog premijera Shimona Peresa⁵ da ponovno pokrene mirovni proces bili su neuspješni, što je 1990. godine kulminiralo laburističkim rušenjem druge vlade nacionalnog jedinstva, kada je ta stranka bila uvjerena da Likud ne razmišlja o pokušajima ponovnog pokretanja mirovnog procesa. Neslaganje Likuda i Laburista odnosilo se na različite pristupe izraelsko-arapskom, odnosno izraelsko-palestinskom sukobu. Njihove političke razlike ogledale su se u raspravi o prihvatljivosti palestinskih pregovarača i njihove povezanosti s Palestinskom oslobodilačkom organizacijom. Dok je Likud kategorički odbijao PLO, Laburisti, iako nisu htjeli prihvatiti tu organizaciju kao legitimnog pregovaračkog partnera, bili su spremni prihvatiti pregovarače čije veze s PLO-om nisu

⁵ Premijer Izraela od 1984. do 1986. godine, ministar vanjskih poslova od 1986. do 1988. godine.

bile izravne (Rabinovich, 2011: 22). Ipak, Likud i radikalna desnica formirali su novu vladu, a Laburisti su otišli u opoziciju. U desetogodišnjemu periodu koji je vodio do intifade i pet godina koje su uslijedile do 1992. godine, Izraelom je samo dvije godine predsjedao laburistički premijer. Izraelski politički vrh držale su konzervativne nacionalističke snage, mahom vođene Likudom (Rabinovich, 2011: 22). Likud je na parlamentarnim izborima 1988. godine dobio najviše glasova u Izraelu i formirao vladu nacionalnog jedinstva s Laburistima, a nakon odlaska Laburista u opoziciju, formirao je vladu s radikalnim desnim strankama.

4.2. Početak promjena: Prva intifada

Korijeni Prve intifade, koja je buknuła na dvadesetu godišnjicu izraelske okupacije palestinskih teritorija, mogu se tražiti u nesnosnim uvjetima života Palestinaca pod okupacijom, ekonomskoj krizi u Izraelu i susjednim zemljama gdje su radili mnogi Palestinci, porazu PLO-a u Libanonu i njihovom egzilu u Tunis, koji je omogućio pojavu novih aktera koji su iznijeli revoluciju (Kasapović, 2016: 292). Ova spontana pobuna protiv izraelskih okupacijskih vlasti 1987. godine rezultat je dvadesetogodišnjeg stanja koje je dovelo do promjene u izraelsko-palestinskom odnosu. Do takve promjene došlo je zbog čestog poistovjećivanja intifade s bacanjem kamenja na izraelskog protivnika. Ona je za cilj imala potisnuti izraelsku vojsku s okupiranih palestinskih teritorija i uspostaviti palestinsku samoupravu. Važnost intifade leži u tome da je imala toliki utjecaj na izraelsku politiku, a zbog svoje rasprostranjenosti i jednako intenzivne raspodjele među ujedinjenim Palestincima, da su uspjeli uvjeriti Izrael da je *status quo* promijenjen. Odnosno, da se okupiranim palestinskim područjima više ne može vladati niti se prema njima odnositi na ustaljeni način – to je, prema mnogima, jedan od ključnih razloga početka mirovnih pregovora u Oslu (Grinberg 2012; Milton-Edwards i Farrell 2010; Wing 1993. u: Kasapović, 2016: 293). Valja dodati i da je, s obzirom na to da je teret okupacije palestinskih teritorija, po međunarodnom pravu ležao na Izraelu, još jedan od mogućih faktora koji su utjecali na uspjeh intifade i taj da se radilo i o procjeni izraelskih vlasti o tome koliko dugo financijski mogu, odnosno ne mogu izdržati okupaciju.

Još jedan od faktora koji leže u korijenima Prve palestinske intifade je i porast naseljavanja Izraelaca na okupirane palestinske teritorije. Dok je u periodu od 1967. do 1977. godine u prosjeku godišnje 770 Izraelaca naselilo palestinske teritorije, nakon što je Menachem Begin 1977. godine

postao premijer Izraela, ta se brojka pod vlašću njegove stranke Likud povećala na 5.960 ljudi godišnje u periodu od 1978. do 1987. godine (Smith, 2017: 399). Uz to, kako navodi Smith, lokacije židovskih naselja u vrijeme Begin su se promijenile – često su se planirano naslanjale na palestinska naselja s ciljem da otmu njihovu zemlju, što su iz perspektive Ariela Sharona⁶ bile „vidljive prijete“ u svrhu zastrašivanja Palestinaca, a kojima bi ih se potaklo da napuste teritorije. To je, uz nasilje nad palestinskim stanovništvom na okupiranim teritorijima 1980-ih godina, samo dodatno otežalo nesnosne uvjete koji su kulminirali pobunom. Naime, izraelska vojna administracija bila je „zakon“ na okupiranim teritorijima, a nove generacije Palestinaca rođene nekoliko godina prije ili u vrijeme okupacije počele su ozbiljno propitivati svakodnevna poniženja koja su oni i njihovi roditelji proživljavali na Zapadnoj obali. Oni su, za razliku od starijih koji su i dalje vidjeli nadu u Palestinskoj oslobodilačkoj organizaciji, tu nadu izgubili padom PLO-a sredinom 1980-ih godina (Smith, 2017: 400).

Ipak, intifada je počela u Gazi u kojoj su uvjeti bili još nesnosniji, a duh građana Gaze, koju su i tada i danas činile izbjeglice iz 1967. godine, njih oko 70 posto koji su živjeli u vrlo gusto naseljenom području u Pojasu, eksplodirao je 1987. i prelio se na ostatak palestinskih teritorija. Ciklus prosvjeda i represije intenzivirao se 1987. godine u Gazi, kada je 7. prosinca ubijen jedan Izraelac. Dan poslije, teretni se kamion zaletio u nekoliko palestinskih automobila i odnio živote. Nakon sprovođa poginulih Palestinaca, počele su masovne demonstracije (Smith, 2017: 406).

Budući da istinska vojna akcija nije dolazila u obzir, Palestinci su se priklonili drugim oblicima borbe, kako nasilnim tako i nenasilnim (Kasapović, 2016: 292). Intifada je podrazumijevala bojkotiranje, štrajkanje i demonstracije koje su na kraju kulminirale masovnom, rasprostranjenom pobunom. Važno je istaknuti upravo tu jednaku rasprostranjenost intifade – ona je buknila u gradovima, ali se proširila na sela, i na taj način okupila čitav presjek palestinskog pučanstva. Tako

⁶ Ariel Sharon, zapovjednik u izraelskoj vojsci od 1948. godine, član stranke Likud koji je u Likudovim vladama obnašao razne dužnosti, uključujući i funkciju ministra obrane Izraela. Kao ministar obrane, vodio je Izrael u Libanonskom građanskom ratu, a službena istraga provedena u Izraelu zaključila je da snosi osobnu odgovornost za masakr u izbjegličkom kampu Sabri i Shatili nad većinski palestinskim stanovništvom (Schiff, Ya'ari, 1984: 284). Službena istraga preporučila je da Sharon bude smijenjen s pozicije ministra obrane, iako se to nije dogodilo. U periodu od 1970-ih do 1990-ih vodio je izgradnju izraelskih naselja na Zapadnoj obali i u Pojasu Gaze. Obnašao je dužnost premijera Izraela od 2001. do 2006. godine.

su intifadom pokrivene sve skupine društva, što je dodatno bilo važno zbog toga što je palestinska borba za neovisnost u proteklim godinama (što je za jedno društvo logično) u jednu ruku pala u drugi plan, iza svakodnevnog života i funkcioniranja društva. Intifadu se, s jedne strane, može sagledati onako kakva ona jest bila – masovni ustanak jednog naroda protiv situacije u kojoj se nalazi, ali treba imati na umu i drugi moment – a to je važnost uključenosti pojedinaca koji su iznijeli revoluciju. Naime, u intifadi su sudjelovali svi. Građani i seljaci, akademici i radnici, kućanice, nezaposleni i djeca, a prema nekim procjenama najveći broj incidenata u prve dvije godine intifade iznijela su djeca (Kasapović, 2016: 293). Za Prvu je intifadu vrlo važnu ulogu imalo bacanje kamenja, što je kako za vrijeme ustanka, ali i do danas, postalo lajtmotiv palestinskog ustanka protiv okupatora. Na samom početku intifade *ad hoc* je odlučeno da se prosvjedi ograničavaju na demonstracije i bacanje kamenja, dok su noževi i vatreno oružje bili zabranjeni (Smith, 2017: 406).

Na samom početku intifade, 10. prosinca 1987. godine, Yasser Arafat, lider Palestinske oslobodilačke organizacije poistovjetio se s „djecom kamenja u našoj voljenoj zemlji“ (Kimmerling i Migdal, 1994: 268 u: Pressman, 2017: 9). Arafat je dvije godine poslije rekao i da su se Palestinci suprotstavili izraelskoj ratnoj mašini kamenjem, a 1997. godine opisao je intifadu kao „svetu revoluciju kamenja“ (Pressman, 2017: 9). Fotografije djece koja bacaju kamenje na robustne tenkove izraelske vojske obišle su svijet i ispunile svrhu taktike prikazivanja borbe Palestinaca s naoružanim, nasilnim protivnikom. Uz to, bacanje kamenja toliko je iskonsko, da je u potpunosti utjelovilo volju Palestinaca za otporom i ilustriralo njihov napor za slobodom. U poglavlju o institucionalizaciji mirovnog procesa, odnosno poglavlju o stvarnim reperkusijama koje je intifada imala na početak prvih pravih mirovnih pregovora bit će više govora o pitanju kako je intifada iznijela revoluciju i dovela do mirovnog procesa.

4.3. Početak pregovora

Intifada je vrlo brzo počela donositi određene promjene. Tako je Palestinska oslobodilačka organizacija prvi put u svojoj povijesti promijenila stav o Izraelu, što je otvorilo put da Sjedinjene Američke Države započnu razgovore s palestinskim predstavnicima. Naime, Yasser Arafat, lider Palestinske oslobodilačke organizacije 1988. godine izjavio je da je palestinski parlament u egzilu prihvatio postojanje Izraela kao države u regiji, odnosno da oni (PLO) prihvaćaju dvije države –

palestinsku i židovsku te odbio i osudio terorizam u svim njegovim oblicima (Lohr, 1988). Palestinski lider tom izjavom osvrnuo se na deklaraciju koju je te godine donijelo Palestinsko nacionalno vijeće na 19. sjednici PNV-a u Alžiru. PNV je na toj važnoj sjednici donio „Deklaraciju nezavisnosti palestinske države“ i „Političku izjavu“ u kojima je PLO iznio dotad najiscrpnije objašnjenje svojih stavova o miru na Bliskom istoku, priznao izraelsku državu (koju je dotad ne samo negirao, nego i za cilj imao njeno uništenje) te se bavio pitanjem terorizma koje su nametnule Sjedinjene Američke Države kao preduvjet za početak dijaloga s PLO-om (Khalidi, 1990: 29).⁷ Vrlo brzo nakon ovih izjava koje su došle iz PLO-a, službeni Washington proglasio je da su ispunjeni uvjeti za početak pregovora (Lohr, 1988). Tako je došlo do službenog sastanka, odnosno početka mirovnih pregovora između američke i palestinske delegacije, koji se održao u Tunisu 16. prosinca 1988. godine. To je bio prvi formalni susret predstavnika dviju država u više od deset godina, te je označio početak nove faze u bliskoistočnom mirovnom procesu (Tyler, 1988).

Tri godine poslije konferencija u Madridu promijenila je prirodu arapsko-izraelskog mirovnog procesa (Rabinovich, 2011: 23). Prema Rabinovichu, na ovaj prvi neprekidan napor međunarodne zajednice u rješavanju ovog konflikta koji je kulminirao madridskom konferencijom 1991. godine utjecala su tri faktora. Prvo, raspad Sovjetskog Saveza okončao je štetne posljedice koje je hladni rat imao na arapsko-izraelske odnose, SAD je preostao kao jedina sila koja je mogla imati utjecaj, dok su arapski klijenti Sovjetskog Saveza ostali bez svojeg glavnog izvora vojne pomoći (Rabinovich, 2011: 23). Dok su se neke arapske države, poput Sirije, počele obraćati SAD-u za savezništvo i pomoć ili su ostale u vakuumu kao posljedici desetljeća bipolarnih odnosa, Izrael je profitirao krajem hladnog rata. Drugo, SAD je pad sovjetskog utjecaja na Bliskom istoku vidio kao svoj zamašnjak, posebice nakon oslobođenja Kuvajta i Zaljevskog rata (Rabinovich, 2011: 23). Administracija Georgea H. W. Busha tražila je mirovno rješenje za Bliski istok, koje se u tom trenutku novih okolnosti, činilo mogućim. Treće, što je svojevrsan uvod u iduće poglavlje o institucionalizaciji mirovnog procesa i važnosti palestinske intifade, Rabinovich smatra da je ova palestinska revolucija imala dugotrajan i temeljit učinak na izraelsku javnost, te da je uspjela toliko promijeniti izraelski stav o *statusu quo* palestinsko-izraelskih odnosa, što je dovelo do pristanka Likudovog premijera Yitzhaka Shamira na okvir madridske konferencije (Rabinovich, 2011: 23). Odnosno, da je intifada, zajedno sa reperkusijama kraja hladnog rata na izraelsko-palestinski

⁷ Palestinsko nacionalno vijeće – zakonodavno tijelo Palestinske oslobodilačke organizacije.

sukob, dovela do toga da su Izraelci i Palestinci prihvatili poziv na jednu takvu međunarodnu konferenciju u organizaciji Sjedinjenih Američkih Država. Važnost madridske konferencije leži u tome da je to prvi put da se međunarodna zajednica (pod vodstvom SAD-a) obvezala na neprekidan trud za rješenje arapsko-izraelskog sukoba (Rabinovich, 2011: 25). Uz to, sve uključene strane ovog multilateralnog sastanka prihvatile su okvire i pravila. Ipak, nakon mnogih sastanaka u periodu od devet mjeseci, dogovori nisu postignuti, a Busheva administracija, koja je otvoreno kritizirala izraelskog premijera Shamira, odlučila je sačekati nove izbore u Izraelu 1992. godine, u nadi da bi pobjeda izraelskih Laburista mogla dovesti do toliko potrebnih promjena (Rabinovich, 2011: 26). Tako je madridska konferencija, iako je bila uspješna u smislu toga da je omogućen dijalog na koji su sve strane pristale, što je itekako doprinijelo mirovnom procesu, na kraju bila neuspješna jer se njome nije došlo ni do kakvog napretka u razrješenju arapsko-izraelskog konflikta.

Razmatrani period promjena od 1987. do 1993. godine, donio je međunarodne inicijative i napore za medijacijom u izraelsko-palestinskom sukobu. Tako je, primjerice, Švedska organizirala razgovore nekolicine američkih Židova i PLO-a u Stockholmu 1988. godine (Lewis, 1988). No, najvažnija inicijativa je ona iz Norveške, kojom je doista iniciran mirovni proces i koji je doveo do konkretnih mirovnih pregovora, a rezultirao mirovnim Sporazumom iz Osla 1993. godine. Naime, na norvešku inicijativu, 1992. došlo je do tajnog sastanka izraelske vlade i PLO-a, a takozvani *backchannel* pregovori između dviju strana počeli su u Oslu još u prvim godinama intifade. Iduće poglavlje bavit će se mirovnim procesom, njegovim ostvarenjem u obliku sporazuma te stvarnim rezultatima.

5. Institucionalizacija mirovnog procesa: Stvarni rezultati

Mirovni proces ustanovljen je potpisivanjem Sporazuma u Oslu 1993. godine, a potpisali su ga premijer Izraela Yitzhak Rabin i lider Palestinske oslobodilačke organizacije Yasser Arafat u Washingtonu 13. rujna 1993. godine. Taj se mirovni proces zato naziva i procesom iz Osla. Sporazum iz Osla set je dogovora između Izraelske vlade i Palestinske oslobodilačke organizacije, koji su za cilj imali postizanje mirovnog sporazuma na temelju rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda 242 i 338 i ispunjenje prava palestinskog naroda na samoopredjeljenje.⁸ Proces iz Osla počeo je nakon tajnih pregovora u Oslu, a koji su rezultirali PLO-ovim priznanjem postojanja države Izrael i izraelskim priznanjem PLO-a kao predstavnika palestinskog naroda i partnera u pregovorima. Sporazumom iz Osla nastala je Palestinska samouprava, entitet s ograničenom samovlašću nad dijelovima Zapadne obale i Pojasa Gaze. Najvažnije točke Sporazuma bile su granična pitanja, izraelska naselja, status grada Jeruzalema, vojna prisutnost Izraela i kontrola preostalih teritorija nakon izraelskog priznanja palestinske autonomije i pravo Palestinaca na povratak. Ipak, bez obzira na činjenicu da se Sporazum bavio ključnim pitanjima koja su desetljećima blokirala ikakav napredak u izraelsko-palestinskim odnosima te bila očigledni kamen spoticanja, njime na kraju nije stvorena palestinska država koja je desetljećima bila cilj, i to ne samo Palestinaca nego je, što je vrlo važno, bila i preduvjet Plana podjele (Rezolucija 181) kojim je stvorena država Izrael.

Iako je predsjednik SAD-a Bill Clinton osoba koja često asocira na potpisivanje Sporazuma iz Osla u Washingtonu, jer je bio na potpisivanju te samim time domaćin tog povijesnog trenutka, jasno je da je do Sporazuma iz Osla došlo neovisno o američkoj uključenosti, ali i sastanka u Madridu (Smith, 2017: 435). Naime, ključni akteri bili su Yossi Beilin, zamjenik ministra vanjskih poslova Izraela u vladi Yitzhaka Rabina koji je kao član izraelskog Knesseta dugo zagovarao

⁸ Rezolucije Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda 242 i 338:

Rezolucija 242 prihvaćena je nakon izraelsko-arapskog rata 1967. godine, a podrazumijeva povlačenje izraelske vojske s teritorija okupiranih u tom ratu te pravo naroda na suverenost, teritorijalni integritet i neovisnost svake države na tom području, kao i pravo svih na život u miru. Rezolucija 338 prihvaćena je u istom tijelu Ujedinjenih naroda nakon Jomkipurskog rata 1973. godine, te je njome ponovno potvrđena rezolucija 242. Inače, Rezolucija 242 VSUN-a bila je temelj arapsko-izraelskih pregovora, pa je tako dovela do mirovnih sporazuma između Izraela i Egipta 1979. godine, Izraela i Jordana 1994. godine te Sporazuma iz Osla 1993. i 1995. godine s Palestincima.

izravne razgovore s PLO-om i Terje Rod Larsen, norveški istraživač izraelske vlasti na okupiranim teritorijima (Smith, 2017: 435). Beilin je delegirao dvojicu profesora povijesti iz Izraela da razgovaraju s Ahmadom Quaraijem, blagajnikom PLO-a, te su oni pregovarali od prosinca 1992. do kolovoza 1993. godine u Oslu, a tijekom pregovora im se pridružilo još predstavnika i pregovarača. Dva su aspekta izraelsko-palestinskog Sporazuma iz Osla: Deklaracija o principima i pisma međusobnog priznanja (Smith, 2017: 436). Upravo su tu deklaraciju potpisali Yitzhak Rabin i Yasser Arafat u Washingtonu u rujnu 1993, iako je ona prihvaćena još mjesec ranije u Oslu. Deklaracija, kojoj je preduvjet bio da Rabin i Arafat razmijene spomenuta pisma međusobnog priznanja, za cilj je imala stvaranje privremene palestinske samouprave (preteča Palestinske samouprave) u periodu ne više od pet godina (Smith, 2017: 436). Izraelsko-palestinski pakt iz 1993. godine bio je pun prepreka, a tomu je bilo tako zbog oprečnih stavova o uvjetima Sporazuma, posebice o pitanjima statusa Jeruzalema, izraelskih naselja i palestinske suverenosti (Smith, 2017: 435). Još jedan od problema ovog Sporazuma ležao je u disparitetu između potpisnica, odnosno činjenici da su ga potpisale država i organizacija, odnosno Izrael i Palestinska oslobodilačka organizacija, a ne država. Dok je PLO priznao pravo države Izrael na postojanje u miru i sigurnosti, prihvatio rezolucije 242 i 338 te odbacio terorizam kao sredstvo PLO-a, Izrael je priznao PLO kao predstavnika palestinskog naroda i odlučio početi pregovore s PLO-om unutar bliskoistočnog mirovnog procesa (Smith, 2017: 436). Zbog činjenice da značajan dio Sporazuma iz 1993. nije bio proveden, pojavila se potreba za drugim dogovorom koji je potpisan u rujnu 1995. godine, a zove se Oslo 2. Proces iz Osla nikad nije završen zbog atentata na laburističkog izraelskog premijera Yitzhaka Rabina kojeg su 1995. godine izvršili židovski radikali. Rabin je bio prvi izraelski zvaničnik koji je prihvatio mogućnost uspostave palestinske države. Ubijen je prije potpisivanja jednog od završnih dokumenata kojima bi se definirao status Jeruzalema i izgradnja ilegalnih židovskih naselja (posebice na Zapadnoj obali). Posljedice su bile teške. Nakon ubojstva Rabina na vlast u Izraelu je došla desno-orijentirana stranka Likud, kroz čiju se vlast izgradnja ilegalnih naselja nastavila u još većoj mjeri (Smith, 2017: 435). Ovaj je događaj doprinio radikalizaciji na dijelu palestinske strane, posebno Hamasa, a naposljetku i do izgradnje zida na Zapadnoj obali u režiji izraelske vlade. Zid, koji se od njegove izgradnje pravda sigurnosnim razlozima, bitno je umanjio teritorij Zapadne obale i, u stvari, gotovo u potpunosti ukinuo (i dalje ukida) svaki način komunikacije unutar Palestinske samouprave (Smith, 2017: 453). Tako je propao jedini konkretan mirovni proces u izraelsko-palestinskom sukobu.

5.1. Kako je Prva intifada dovela do Osla?

Pokazalo se da je erupcija intifade 1987. godine dala snažan poticaj odlukama PLO-a da 1988. godine prizna postojanje Izraela, što je otvorilo mogućnost razgovora s tom državom. Intifada je ponovno vratila palestinsko pitanje na površinu arapsko-izraelskog konflikta i omogućila Arafatu da iznutra promijeni pristup svoje Palestinske oslobodilačke organizacije prema rješenju palestinskog pitanja (Karsh, 1997: 287-288). U tom su momentu promijenjene unutarnje, palestinsko-izraelske i regionalne okolnosti dodatno ojačane završetkom hladnog rata (Karsh, 1997: 288). Može se reći da je Prva palestinska intifada znatno doprinijela teritorijalnoj bazi u stvaranju Palestinske samouprave, premještanju državnog vodstva na palestinske teritorije, kao i naoružanju desetaka tisuća Palestinaca koji su mahom pripadali sigurnosno-vojnim snagama Palestinske samouprave (Frisch, 2015: 177). Kako je promjena konteksta izraelsko-palestinskog sukoba u vrijeme i nakon Prve palestinske intifade dovela do potpisivanja Sporazuma iz Osla? Postavlja se i pitanje zašto je Palestinska oslobodilačka organizacija odjednom od terorista postala svima prihvatljiv sugovornik. Razlozi se mogu tražiti upravo u rezultatima Prve intifade, a to je činjenica da se pokazalo da postoji i netko još opasniji na palestinskoj strani od posrnulog PLO-a, što nije nužno značilo samo radikalni Hamas u Pojasu Gaze, nego i građansko i akademsko društvo na Zapadnoj obali koje je pokazalo da se može organizirati ako ima cilj.

Norvežani, koji su pokrenuli tajne razgovore između predstavnika Izraela i PLO-a te bili posrednik u pregovorima, iskoristili su novonastalu situaciju završetka hladnog rata u kojemu se Bliski istok više nije koristio kao arena odmjeravanja snaga SAD-a i SSSR-a (Hadar, 1994). Dogovor je postignut kroz tajne pregovore u glavnom gradu Norveške, Oslu, u vrijeme kada je službeni mirovni proces koji je počeo razgovorima u Madridu 1991. godine pod vodstvom SAD-a, a s mnogo publiciteta, praktički stagnirao (Karsh, 1997: 286). Isključivo uz vodstvo jedne velike svjetske sile kraj hladnog rata u jednoj je mjeri utjecao na početak i zaključenje mirovnog sporazuma koji je rezultirao mirovnim procesom koji nikada u potpunosti nije zaživio jer nije proveden do kraja. Iako su palestinska upravna područja (područja Palestinske samouprave) počela funkcionirati, proces je zamro jer nikada nije došlo do formiranja stvarne palestinske države. Proces iz Osla reflektirao je novi, post-hladnoratovski Bliski istok (Hadar, 1994). Naime, arapsko-izraelski konflikt prestao je biti u središtu kako bliskoistočne, tako i svjetske politike. Kraj rivaliteta svjetskih supersila i posljedice kraja hladnog rata promijenile su prirodu izraelsko-

arapskog sukoba – on više nije bio arena bipolarnog sukoba i odmjeravanja, nego je ostao lokalnan i u sve manjoj mjeri regionalan sukob. Kako su okolnosti kraja hladnog rata utjecale na postizanje dogovora između dviju sukobljenih strana, što se dugo činilo nemogućim? Iako se kroz ovaj rad pokazalo da je nekoliko faktora utjecalo na mirovni proces i spremnost izraelske i palestinske strane, uz volju dijela međunarodne zajednice, čini se kako je kraj hladnog rata donio određene promjene na Bliskom istoku, a kojih čak, prema nekim autorima, niti američki predsjednik Bill Clinton nije bio svjestan (Hadar, 1994). Upravo ona post-hladnoratovska geoeekonomska razmatranja koja su maknula fokus s arapsko-izraelskog mirovnog procesa (ako uzmemo u obzir sastanke u Tunisu i Madridu) stvorila su pritisak na Izraelce i Palestince da promijene *status quo* i pokušaju doći do sporazuma (Hadar, 1994). Kraj hladnog rata neminovno je, uz činjenicu da je tada umjesto dotad dviju supersila ostala samo supersila SAD, promijenio stratešku važnost Izraela i arapskih zemalja, zbog čega je i jednima i drugima bilo mnogo teže dobiti ekonomsku i vojnu pomoć na koju su neke od tih zemalja tijekom hladnog rata mogle računati (Hadar, 1994).

Na početku ovoga rada postavljeno je pitanje koji su razlozi promjene dinamike palestinsko-izraelskog sukoba pri završetku hladnog rata i jesu li razlozi unutarnji, regionalni, vanjski ili kombinirani? Budući da se dosada pokazalo da su unutarnji razlozi u smislu intifade utjecali na mirovni proces, valja se zapitati postoje li i neki vanjski faktori koji su mogli utjecati na mirovni proces. Budući da je intifada neminovno uzdrmla izraelsko-palestinski društveno-politički prostor te koincidirala s okolnostima koje su pomogle takvoj palestinskoj revoluciji da promijeni političku situaciju, pitanje je – je li postojao još neki vanjski faktor, uz intifadu kao unutarnji, koji je mogao utjecati na ovaj ishod? Ako se u kontekstu kraja hladnog rata uzme da je na makro razini sporazum PLO-a i Izraela proizvod kraja bipolarnog sukobljavanja te geopolitičkih i geoekonomskih promjena, onda se može zaključiti i da je na mikrorazini Sporazum iz Osla bio rezultat pobjede palestinskog i izraelskog pragmatizma (Hadar, 1994). Odnosno, ranije spomenut splet okolnosti u jednom periodu koji je omogućio promjene, može se gledati kao transformacija političkih aktera nakon Intifade, a koji su iznijeli Sporazum iz Osla kroz svoje pregovore. Dok je Intifada počela 1987. godine, kada još nitko nije govorio o kraju hladnog rata, njeni rezultati koincidirali su s krajem bipolarnog poretka i tako doveli do Sporazuma u Oslu.

5.2. Neuspjeh mirovnog procesa

Kao što je već rečeno, 1995. godine izvršen je atentat na potpisnika Sporazuma iz Osla i prvog izraelskog zvaničnika koji je pristao na palestinsku državu, premijera Yitzhaka Rabina. Njegova je smrt konačno zaustavila mirovni proces koji se već odmah nakon njegovog potpisivanja i početka implementacije pokazao vrlo teško provedivim. Iako se nakon njegova atentata očekivalo da će na izborima Izrael ponovno izabrati laburističku stranku, iz čijih je redova bio i Rabin, na izborima je pobijedio desno orijentirani Likud, što je još dodatno na Rabinov atentat pokazalo da Izrael službeno ne pristaje na mirovni proces onako kako je bio dogovoren u Oslu. Zato se postavlja pitanje zašto su Izraelci, ali i Palestinci, bez obzira na povijesni uspjeh svojih vođa 1993. godine, tako loše prihvatili Sporazume iz Osla?

Sporazum iz Osla nije sadržavao spomen okupacije, povlačenja s okupiranih teritorija, Ženevsku konvenciju iz 1949. godine po pitanju palestinskih izbjeglica, palestinsku suverenost niti barem naznaku o palestinskom oslobođenju i neovisnoj državnosti Palestine (Aruri, 2015: 4). Uz to, bez obzira na postignuće mirovnog procesa, Izrael se nije suočavao ni s kakvim međunarodnim zakonskim zahtjevima kada je riječ o vojnoj okupaciji palestinskih teritorija, bez obzira na pozive Sporazuma da se strane pridržavaju Rezolucija 242 i 338 Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda (Aruri, 2015: 5). Neki autori idu čak toliko daleko da kažu da je Izrael iskoristio Proces iz Osla kao diplomatsku varku da konsolidira i produži svoju ilegalnu okupaciju, poveća židovsku populaciju na palestinskim područjima kroz naselja, čime je rješenje dvije države postalo geografski nemoguće (Aruri, 2015: 5). Ta teza ima logike ukoliko se sagleda iz perspektive svega što se dogodilo naknadno, odnosno kroz neuspješni proces implementacije Sporazuma te nemoguće prijedloge koje su izraelske vlasti davale Palestincima, a koje potonji nisu mogli prihvatiti. Sporazum iz Osla Palestinci nisu najbolje prihvatili, posebice kada se pokazalo kuda on vodi. Uz to, loša prihvaćenost s palestinske strane ležala je i u disparitetu odnosa koji su ustanovljeni Sporazumom, a kojima Palestinci i dalje nisu dobili ono što su desetljećima tražili. Naime, više židovskih ilegalnih naselja je izgrađeno na palestinskim područjima od početka mirovnog procesa 1993. godine nego u bilo kojem periodu u prošlosti (Aruri, 2015: 6). Čini se kako je upravo nakon dostignuća vrha u smislu mirovnog procesa izraelsko-palestinski sukob ubrzano krenuo nagore, putem radikalizacije obje strane (koju nitko u kontekstu mirovnog sporazuma i nade koju je nosio nije očekivao), izgradnje Sigurnosnog zida, kako ga zovu Izraelci

ili Zida apartheida, kako ga zovu Palestinci, a kojim se dodatno krše prava Palestinaca te onemogućava komunikacija palestinskog stanovništva (Aruri, 2015: 6). Bez obzira na zamah koji je postojao nakon potpisivanja Sporazuma, vrlo brzo se pokazalo da je mir, i to mir koji se temelji na pravdi i kojim se rješavaju ključna pitanja, nemoguć u obliku u kojemu ga je zamislio Sporazum iz Osla. Zašto su Izraelci loše prihvatili Sporazum iz Osla, što je kulminiralo atentatom na premijera Rabina? Za njih je najveći problem, što se kasnije pokazalo i kroz vlast Benjamina Netanyahu kao lidera Likuda i premijera Izraela, bio prepoznavanje PLO-a, ali suštinski bilo kakva mogućnost postizanja palestinske neovisnosti (Anziska, 2018: 286). Izraelska se desnica žustro protivila Sporazumu, kritizirajući Rabina da čini izdaju židovskog naroda. Nakon što je prisustvovao velikom okupljanju povodom politika njegove vlade u Tel Avivu, Yitzhaka Rabina na putu do njegovog auta upucao je u leđa Yigal Amir, ekstremist iz narodnog religioznog židovskog tabora, koji se nadao da će na taj način omesti mirovni proces (Anziska, 2018: 286).

6. Političko-sigurnosna situacija nakon mirovnog procesa

Kao što je rečeno ranije, uoči atentata na Rabina, neuspješne provedbe Oslo 1 i Oslo 2 sporazuma, a posebno uz jačanje desnice u Izraelu i novi val nezadovoljstva političko-društvenom situacijom na palestinskoj strani, sigurnosna se situacija, nakon nekoliko godina koje su davale barem prividnu nadu za mir, znatno počela pogoršavati. 24. veljače 1994. Baruch Goldstein, židovski imigrant iz SAD-a ubio je dvadeset devet Palestinaca dok su obavljali molitvu u Abrahamovoj džamiji u Hebronu, a koja je sveta i Židovima. Palestinski svjedoci zločina nad vjernicima ubili su Goldsteina koji je bio iz naselja u blizini Hebrena (Smith, 2017: 445). Palestinci su potaknuti zločinom počeli prosvjedovati, a u tim prosvjedima su izraelski vojnici ubili najmanje dvadeset pet Palestinaca. Iako su izraelske vlasti zabranile dvije političke stranke koje je slijedio masovni ubojica Goldstein, nisu ograničile pokret židovskih doseljenika u Hebron i njegovu okolicu, što je dodatno narušilo izraelsko-palestinske odnose (Smith, 2017: 445). U periodu koji je uslijedio Hamas je preuzeo inicijativu. Nakon masakra u Hebronu, Hamas je odabrao strah kao sredstvo, što je uključivalo dva samoubilačka bombaška napada i otmicu izraelskog vojnika kojim je Hamas tražio oslobađanja 200 palestinskih zatvorenika. Rabin i Clinton inzistirali su da su Hamasovi otmičari pod Arafatovim zapovijedima te su ga smatrali odgovornim. U razmjeni vatre pri oslobađanju izraelskog vojnika poginulo je nekoliko Izraelaca i nekoliko Palestinaca. Tri dana poslije, bombaš samoubojica napadom na autobus ubio je najmanje 22 i ranio gotovo pedeset osoba. Mjesec dana kasnije, pod pritiskom Rabina i Clintona te bojazni kako će reagirati na akcije Hamasa, a još više kako će njega za njih okriviti, Arafatova je policija pucala na jednu palestinsku prosvjednu demonstraciju, pri čemu je ubijeno 12, a ranjeno više od 200 osoba (Smith, 2017: 445). Nasilje se nastavilo. 22. siječnja 1995. godine dvojica bombaša samoubojica detonirali su eksplozije na tranzitnoj kontrolnoj točki u Izraelu, ubivši barem 19 izraelskih vojnika, a istovremeno su izraelski vojnici ubili desetke Palestinaca u demonstracijama (Smith, 2017: 445). Netanyahu na čelu Likuda obećavao je da će nakon što pobijedi na izraelskim parlamentarnim izborima 1996. odbaciti bilo kakvu ideju povlačenja s okupiranih teritorija. Ultra ortodoksni židovski rabini u Izraelu i SAD-u optuživali su Rabina i Peresa da su „izdajice“ i „kriminalci“, a došlo je do novih napada Hamasa na izraelske civile, što je izraelska desnica iskoristila kao argument za tezu da Rabinovi politički potezi ugrožavaju živote Izraelaca (Smith, 2017: 446). U tom političkom rasulu došlo je do potpisivanja Sporazuma Oslo 2, jer su bez obzira na sve okolnosti i tenzije, tajni pregovori, ipak, bili aktivni. Oslo 2 trebao je definirati Palestinsku

samoupravu i zone podjele palestinskih područja, a budući da je već bilo jasno kako je mirovni proces mrtav, kroz Oslo 2 ga se pokušalo oživjeti. Smrt Rabina koja je uslijedila u dodatnoj je mjeri pomakla kurs ovog regionalnog sukoba s mirovnog procesa, bez obzira na sporadične pokušaje potpisivanja daljih sporazuma. Vrlo brzo se pokazalo da je ono što je Izrael nudio Palestincima nakon Osla za Arafata bilo neprihvatljivo jer bi pogoršalo *status quo*.

Godine 2000. desnica i židovski vjerski radikali, pod vodstvom Ariela Sharona, organizirali su provokativni marš na Brdu hrama ili u Mesdžid ul-Aksi (svetom mjestu islama i židovstva). Ti su događaji pokrenuli Drugu palestinsku intifadu koja je, bez obzira na pregovore koji su bili u tijeku, imala manje značajne rezultate od Prve (Smith, 2017: 493). Tih je godina izraelska strana na čelu s premijerom Ehudom Barakom ponudila palestinskoj, na čelu s Arafatom, znatno manje od onoga što je obuhvaćao Oslo 2, što Yasser Arafat nikako nije mogao prihvatiti. Nakon izborne pobjede Hamasa 2006. godine u Gazi, ponovno zbog navodne nesigurnosti, Izrael je u suradnji s egipatskim vlastima uveo potpunu blokadu Gaze, što je dovelo do jedne od najvećih humanitarnih kriza u svijetu, a dugoročno dodatno radikaliziralo dio palestinske političke scene (Smith, 2017: 513). Druga intifada, posebice u usporedbi s uspjehom Prve, pokazala je potpuni krah nade za mirovnim procesom koji je ustanovljen Prvom intifadom. Zanimljivo je napomenuti da je vlast Muslimanske braće i Muhameda Mursija u Egiptu (2012 – 2013) najavila dizanje blokade nad Pojasom Gaze, dok je pučistička vojna vlast pod vodstvom Abdel Fetaha Sisija blokadu Gaze nastavila do danas.

Na kraju, važno je spomenuti, a pogotovo u svjetlu ovog rada i pitanja mirovnog procesa, sukobe Izraela s Gazom, odnosno Hamasom, jer oni traju i danas. Od 2006. godine Izrael je pokrenuo četiri vojne ofanzive na Pojas Gaze: Ljetne kiše 2006, Lijevano olovo 2008 – 2009, Stup obrane 2012 i Zaštitni rub 2014. godine (Kasapović, 2016: 280). Važno je naglasiti da su ove izraelske ofanzive povezane s postojanjem i političkim koracima Hamasa, koji je na vlasti u Gazi od 2006, koju je osvojio na demokratskim izborima (Kasapović, 2016: 290). Hamas bi trebao biti palestinski narodni pokret i predstavničko tijelo, ali negira pravo Izraela na postojanje. Dio strategije Hamasa uključuje i ispaljivanje raketa na Izrael (Pojas Gaze graniči s Izraelom), što se često uzima kao opravdanje za izraelske ofanzive i nastavak sukoba (Kasapović, 2016: 290). U vojnom smislu, sve izraelske ofenzive proteklih godina nisu urodile konkretnim plodom u smislu razbijanja vlasti Hamasa, a bile su usmjerene, među ostalom, i na dizanje nezadovoljstva palestinskog naroda vlašću Hamasa.

U periodu pisanja ovoga rada administracija predsjednika SAD-a Donalda Trumpa, zajedno s njegovim zetom i savjetnikom Jaredom Kushnerom, predložila je još jedan u nizu planova za razrješenje palestinsko-izraelskog problema. Važno je dodati kako je prvi plan podjele, UNSCOP-ov za ekonomsku uniju, pogrešno pretpostavio ekonomski pristup problemu kao rješenje. Upravo je Trump krajem 2017. godine priznao Jeruzalem kao glavni grad Izraela, o čemu se obje strane desetljećima spore. Nakon zatišja sukoba od nekoliko godina, nemiri su počeli krajem 2017. na granici Gaze s Izraelom. Sredinom 2019. godine, uz Kushnerov plan i u Jerihonu se održala i konferencija CEAPAD za rješenje palestinskog pitanja, u organizaciji Japana (Schulze, 2019: 17). Ta je konferencija na neki način protuteža čisto ekonomskim inicijativama koje često ignoriraju stvarne političke probleme, poput najnovije američke.⁹

Iako su arapski susjedi, kao što je vidljivo kroz povijesni pregled, u velikoj mjeri bili uključeni u izraelsko-palestinski sukob i palestinsko pitanje, političke promjene na svjetskoj sceni i sceni u tim zemljama, ta se njihova uloga, dotad ključna, gotovo u potpunosti izgubila krajem hladnog rata. Valja se osvrnuti i na arapsko zanemarivanje palestinskog problema, dijelom zbog ratova (u Iraku, Siriji, Libiji) te napetosti i nadmetanja s Iranom (Saudijska Arabija i sateliti), a djelomično zbog američkog upliva, odnosno utjecaja na arapske vlade (investicije, krediti, utjerivanje straha u kosti). U tom kontekstu indikativna je i izjava Mohameda Bin Selmana, saudijskog prestolonasljednika, da bi Palestinci konačno trebali zašutjeti i priznati realnost (Staff, 2018).

U prošlosti se pokazalo da pregovori o mirovnom procesu i rješenju nikad nisu proizveli napredak – niti u Procesu iz Osla 1993. godine, niti na samitu u Camp Davidu 2000. godine kojemu je domaćin bio tadašnji predsjednik SAD-a Bill Clinton, niti na samitu u Sharm el-Sheikhu 2004. godine, niti 2007. u SAD-u na inicijativu američkog predsjednika Georgea Busha, i isto tako su bili neuspješni 2009. godine, kada je administracija američkog predsjednika Baracka Obame pokušala ponovno oživjeti pregovore koje su Palestinci napustili 2008. nakon izraelske vojne operacije „Lijevano olovo“ koja je odnijela veliki broj palestinskih života (Aruri, 2015). Ipak, najbolje posložene okolnosti kakve su bile u periodu od 1987. do 1993. godine nisu se ponovile ni prije ni poslije. Dapače, situacija se za Palestince samo pogoršala. Sistem izraelskog upravljanja

⁹ Cooperation Among East Asian Countries for Palestinian Development, odnosno Suradnja azijskih zemalja za palestinski razvoj.

okupacijom nad palestinskim teritorijima doveo je do sve veće administrativne, teritorijalne i fizičke odvojenosti palestinskog stanovništva koje živi na tim područjima. Izgradnja ilegalnih židovskih naselja na palestinskim teritorijima eksponencijalno se povećala (Levy, 2018). Ipak, upravo Daniel Levy, jedan od pregovarača u Oslu u delegaciji premijera Yitzhaka Rabina, smatra da je zarad napretka važno odbaciti nostalgiju za propuštenom prilikom u Oslu i kroz novu i nenasilnu palestinsku mobilizaciju, izvana nametnute sankcije Izraelu uz diplomatski pritisak čekati novu priliku seta okolnosti koje će omogućiti manevar za promjenu (Levy, 2018). Dakako, za takve je korake potrebno da međunarodna zajednica formira mehanizme kojima će moći penalizirati Izrael za kršenja prava palestinskog čovjeka i naroda, što je, u situaciji u kojoj su rezolucije Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda jedini takav mehanizam – nemoguće, zato što su one neobavezujuće i samo perpetuiraju sve goru situaciju.

7. Zaključak

Popuštajuće okolnosti kraja hladnog rata, odnosno kraj bipolarnog poretka i njegove posljedice djelomično su utjecale na bliskoistočnu regionalnu političku situaciju. Valja pojasniti da su te nove okolnosti stigle u već promijenjen *status quo* izraelsko-palestinskih odnosa, koji su se već transformirali kroz rezultate koje je davala Prva intifada, promjene na izraelskoj političkoj sceni te ključne pomake u međusobnim odnosima izraelskih vlasti i PLO-a. Vanjski faktori, odnosno međunarodne okolnosti u smislu kraja hladnog rata, koji je kao svjetski poredak imao svoj utjecaj i na Bliski istok, omogućile su neku vrstu poticaja glavnim akterima izraelsko-palestinskog sukoba, makar neizravno. Međunarodne okolnosti u mnogim regionalnim mikro slučajevima često neizravno ili djelomično djeluju na određene političke procese te se skoro uvijek radi o kombinaciji političkih, društvenih i ekonomskih faktora, i to unutarnjih, regionalnih i vanjskih. Malo je vjerojatno da je završetak hladnog rata bio ključna varijabla koja je facilitirala početak mirovnog procesa ovog konkretnog regionalnog sukoba. Ipak, kroz transformaciju jednog svjetskog sustava koji je postojao desetljećima i promjene ključnih svjetskih političkih aktera, završetak hladnog rata omogućio je otvaranje svojevrsnog ventila kojeg su unutarnje promjene u Palestini i Izraelu već načele. Zato je proces dinamiziranja političke scene, koji se zbivao u godinama uoči intifade i nakon nje, jedan od unutarnjih faktora koji su facilitirali plodno tlo za tektonske promjene koje ovaj rad razmatra. Uz to, intifada je neplanirano pokrenula i inertni PLO u egzilu te ohrabrila njegovu povijesnu Deklaraciju o neovisnosti palestinske države i priznanje Izraela 1988. godine. Ti su događaji dalje utjecali na slijed događaja u mirovnom procesu. Dok je intifada s jedne strane dinamizirala PLO kao jednog aktera, njome su otvorena vrata novim političkim akterima na palestinskim teritorijima, a koji su promjenom *statusa quo* promijenili i percepciju izraelskih vlasti i javnosti o palestinskom kapacitetu organizacije i otpora.

Kada je riječ o pitanju regionalnih faktora utjecaja, pokazalo se da su događaji Libanonskog rata u velikoj mjeri utjecali na političko-društvene prilike kako u Palestini, tako i u Izraelu uoči intifade i u godinama prije mirovnog procesa. Ti su događaji sredinom 1980-ih godina stvorili vakuum kada je PLO dobio azil u Tunisu. Upravo je izraelska anti-PLO agenda koja je kroz Libanonski građanski rat kulminirala, pa čak i rat protiv te organizacije koja je slabjela (i to izvan matice) indirektno iznjedrila političku stranku Hamas koja je od početka intifade organizirano nastupala kao dio revolucije. Iako je moguće diferencirati unutarnje od regionalnih i vanjskih faktora

utjecaja, važno je napomenuti da su ti faktori u ovom slučaju međusobno povezani uzročno-posljedičnim vezama. Tako su na vlast u Izraelu sredinom 1980-ih godina došli Laburisti koji su za razliku od desno orijentiranog Likuda bili donekle otvoreniji prema pregovaranju s Palestincima, a posebice s Palestinskom oslobodilačkom organizacijom.

Stvarna vrijednost intifade leži u spoznaji da je ona imala toliki utjecaj na izraelsku politiku zbog svoje rasprostranjenosti da je izraelske vlasti uspjela uvjeriti kako je tadašnju situaciju moguće promijeniti, odnosno da je ona samim početkom revolucije već promijenjena. Važno je napomenuti da je vezano uz unutarnje faktore, osim što je obuhvatila sve sfere palestinskog društva, intifada podrazumijevala i bojkotiranje Izraela, štrajkanje i demonstracije. Palestinci su se na taj način suprotstavili Izraelu i izraelskoj okupaciji na svim razinama.

Izraelsko-palestinski sukob od svog početka je bio iznimka zbog činjenice da skoro nikada nije bio samo „izraelsko-palestinski“. Na taj su konflikt od njegovog začetka utjecale i regionalne i vanjske okolnosti te su o sudbini Izraelaca i Palestinaca, kao i većini na Bliskom istoku, kao što je prikazano u povijesnom pregledu do 1987. godine, često odlučivali drugi. Također, kao što se može vidjeti kroz povijest ovog odnosa, ključni povijesni momenti, odnosno temeljni problemi između Izraela i Palestine do dan-danas ostali su kamen spoticanja i prepreka miru. Dakle, period od 1987. do 1993. godine bio je iznimka u izraelsko-palestinskom sukobu. Ovaj se sukob nesumnjivo dinamizirao krajem hladnog rata zbog unutarnjih, regionalnih i vanjskih faktora te je i u zaključku rada, kao i u trenutku postavljanja hipoteze, nemoguće dati prednost samo jednom faktoru. Radilo se o spletu okolnosti koje su pogodovale ishodu koji je rezultirao mirovnim procesom, a koje su se podudarile s usijanjem dotadašnjeg *statusa quo*. Mirovni proces iz Osla počeo je i finaliziran je u vrijeme novog svjetskog poretka koji je nastao završetkom hladnog rata.

Definitivno se pokazalo, bez obzira na sve navedeno, da sve promjene, bilo unutarnje ili vanjske na kraju nisu facilitirale rješenje, jer sukob do danas nije okončan. Činjenica je da je period razmatran u ovom radu prvi slučaj u izraelsko-palestinskim odnosima u kojemu se postigao mirovni sporazum i u kojemu su se konkretizirale neke ozbiljnije inicijative. Međutim, primarne uzroke dinamiziranja izraelsko-palestinskog sukoba nakon godina stagnacije i nepromijenjenog (ako ne goreg) *statusa quo* treba tražiti u desetljećima taloženom zasićenju na palestinskoj strani, koje je rezultiralo moći mase koja je dovela do toga da se nešto u izraelsko-palestinskom pitanju

moralo promijeniti i maknuti s mrtve točke. Zato je ponovno važno naglasiti da je intifadi, iskri koja je pokrenula domino promjene na ovom području, za bilo kakve promjene bilo potrebno imati posložene okolnosti koje su mogle facilitirati da intifada ima rezultate, odnosno da se situacija toliko promjeni na svim razinama da doista može doći do systemske promjene. Tako su se u godinama nakon početka intifade kao slagalica posložili razni političko-društveni, unutarnji i vanjski, ali i regionalni faktori te okolnosti koje su iznijele početak tajnih razgovora.

Unutarnji razlozi koji su doveli do erupcije intifade na zimu 1987. godine nekoliko godina poslije bili su jedan od uzroka kraha mirovnog sporazuma 1990-ih godina – zato što nisu riješeni Sporazumom iz Osla. Svi ti problemi prisutni su i danas. Štoviše, zbog eksponencijalnog porasta ilegalnih naselja, izgradnje Zida apartheida, blokade Gaze koja traje više od deset godina, kršenja temeljnih ljudskih prava Palestinaca na Zapadnoj obali, projekata demoliranja palestinskih naselja na Zapadnoj obali i u Jeruzalemu, kulturocida nad Palestincima, izraelskih vojnih akcija na Pojas Gaze svakih nekoliko godina u kojima strada po nekoliko tisuća civila, konstantnih izraelskih provokacija Palestinaca kada je riječ o Mesdžid-ul-Aksi, odnosno Brdu hrama, svakodnevnih kontrola i maltretiranja na kontrolnim točkama, pitanje je kada će doći do neke nove intifade. Međutim, ta će intifada morati biti još uspješnija, morat će ujediniti danas razjedinjene Palestince, na izraelskoj će ju strani morati dočekati vlast koja je sušta suprotnost onoj koju ima Benjamin Netanyahu posljednjih deset godina i, možda vrlo optimistično, morat će se dogoditi u vremenu kada će interesi svjetskih sila biti spremni da nakon toliko desetljeća doista pomognu riješiti palestinsko pitanje.

8. Literatura

Anziska, Seth (2018) *Preventing Palestine: A Political History from Camp David to Oslo*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Aruri, Naseer (2011) United States policy and Palestine: Oslo, the Intifada and erasure. *Race & Class*, 52(3) 3-20.

Caratan, Branko (1992) Kraj Sovjetskog Saveza – Perestrojka bez Gorbačova. *Politička misao*, 29(3): 48-66.

Frisch, Hillel (2015) Choosing the Right Strategy: Why the Palestinians Were More Successful in the First Intifada than in the Second? *Contemporary Review of the Middle East*, 2(3): 176-191.

Hadar, Leon T. (1994) The Real Lesson of the Oslo Accord: “Localize“ the Arab-Israeli Conflict. *Cato Institute*.

Havel, Boris (2016) Izrael. U: Mirjana Kasapović (ur.), *Bliski istok* (str. 109-160). Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

Karsh, Efraim (1997) Cold War, post-Cold War: does it make a difference for the Middle East?. *Review of International Studies*, 23: 271-291.

Kasapović, Mirjana (2016) *Bliski istok*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

Khalidi, Rashid (1990) The Resolutions of the 19th Palestine National Council. *Journal of Palestine Studies*, 19(2): 29-42.

Khalidi, Walid (2014) Palestine and Palestine Studies One Century after World War I and the Balfour Declaration. *Journal of Palestine Studies*, 44(1): 137-147.

Levy, Daniel (2018) The Oslo Accords are Dead but There is Still a Path to Peace. *Foreignpolicy.com*. <https://foreignpolicy.com/2018/09/13/the-oslo-accords-are-dead-but->

[there-is-still-a-path-to-peace-israeli-palestinian-arafat-rabin-clinton/](#)

(pristupljeno: 19.07.2019).

Lewis, Paul (1988) Arafat, in Geneva, Calls on Israelis to Join in Talks. *The New York Times*, 14.12.

Lohr, Steve (1988) Arafat Says P.L.O. Accepted Israel. *The New York Times*, 08.12.

Painter, David S. (1999) *The Cold War: An International History*. New York: Routledge.

Pressman, Jeremy (2017) Throwing stones in social science: Non-violence, unarmed violence, and the first intifada. *Cooperation and Conflict*, 52(4): 519-536.

Rabinovich, Itamar (2011) *The Lingering Conflict*. Washington: Brookings Institution Press.

Schiff, Ze'ev i Ehud Ya'ari (1985) *Israel's Lebanon War*. New York: Simon and Schuster.

Schulze, Kai (2019) Rivalry in the Middle East? Japan's CEAPAD initiative and China's rise. *The Pacific Review*, 32(5): 1-22.

Smith, Charles D. (2017) *Palestine and the Arab-Israeli Conflict: A History with Documents*. Boston, New York: Bedford/St. Martin's.

Staff, Toi (2018) Palestinians must make peace or shut up, Saudi crown prince said to tell US Jews. *Timesofisrael.com*. <https://www.timesofisrael.com/palestinians-must-make-peace-or-shut-up-saudi-crown-prince-said-to-tell-us-jews/> (pristupljeno 12.07.2019).

Stork, Joe (1972) Understanding the Balfour Declaration. *MERIP Reports*, 13: 9-13.

Tristram, Pierre (2019) Black September: The Jordanian-PLO Civil War of 1970. *Thought.co*. <https://www.thoughtco.com/black-september-jordanian-plo-civil-war-2353168>

(pristupljeno: 20.07.2019).

Tyler, Patrick E. (1988) U.S. and PLO Conclude First Meeting In Tunis. *The Washington Post*, 17.12.

9. Sažetak

Izraelsko-palestinski sukob jedan je od najdugovječnijih u suvremenoj povijesti. U prošlosti je vrlo često bilo gotovo nemoguće uopće razmišljati o njegovom rješenju, a s obzirom na okolnosti, tako je i danas. Iz tog razloga ovaj rad sagledava izraelsko-palestinski sukob iz ugla mirovnog procesa iz Osla i faktora koji su doveli do jedinog takvog sporazuma u posljednjih sedamdeset godina. Budući da je period od 1987. do 1993. godine po mnogočemu bio iznimka u izraelsko-palestinskoj povijesti, ovaj rad kroz povijesnu kontekstualizaciju i analizu ključnih događaja i okolnosti traži razloge dinamiziranja izraelsko-palestinskih odnosa u tom konkretnom periodu. Takve dalekosežne promjene bile su nemoguće bez kombinacije unutarnjih, regionalnih i vanjskih političko-društvenih faktora. Prva palestinska intifada, transformacija izraelske i palestinske političke scene i promjene koje je donio završetak svjetskog bipolarnog poretka događaji su koji su utjecali na mirovni proces koji je rezultirao Sporazumom iz Osla.

Ključne riječi: izraelsko-palestinski sukob, intifada, Sporazum iz Osla, hladni rat, Bliski istok

10. Abstract

The Israeli-Palestinian conflict is one of the longest ongoing conflicts in contemporary history. It was often almost impossible to even consider its resolution, and it is likewise today. For that reason, this paper views the Israeli-Palestinian conflict from the Oslo Peace Process angle and the factors that lead to an agreement that is unique in the seventy years of the conflict. Since the period from 1987 to 1993 was in many ways an exception to the history of Israeli-Palestinian history, this paper seeks for reasons behind the dynamization of Israeli-Palestinian relations in that period through historical contextualization and analysis of key events and circumstances. Such far-reaching changes were impossible without the combination of internal, regional and external socio-political factors. The First Palestinian Intifada, the transformation of the Israeli and Palestinian political representation and the changes brought by the end of the bipolar world order are all events that influenced the peace process, which resulted in the Oslo Accords.

Key words: Israeli-Palestinian Conflict, Intifada, Oslo Accords, Cold War, Middle East